

BIODIVERSITEIT IN ONTWERP, INRICHTING EN BEHEER VAN BEGRAAFPLAATSEN

DROMEN, DURVEN EN *DOEN*

ADA WILLE

landschaps & begraafplaatsarchitectuur

Door Ada Wille

Biodiversiteit: niet straks, maar nu

U weet inmiddels vast hoe belangrijk biodiversiteit is om onze planeet gezond te houden, maar handelt u er ook naar? De auteur van dit artikel, Ada Wille, heeft de indruk dat veel begraafplaatsen denken: 'Leuk, gaan we een keer wat mee doen, maar nu effe niet'. Daarom een dringende oproep aan alle begraafplaatsen en de LOB om een (nog grotere) bijdrage te gaan leveren aan het biodiversiteitsherstel. Niet straks. Nu!

Eind 2017, voor velen was het een schok om te horen hoe slecht het gesteld is met de insectenpopulatie. Keiharde cijfers toonden het aan. Wetenschappers hebben in de periode 1989-2016 in 63 Duitse natuurgebieden het totaalgewicht aan vliegende insecten gemeten en noteerden een achteruitgang van 76% op 26 locaties. Het kwam in Nederland tot een hoorzitting in de Tweede Kamer over 'biodiversiteitsverlies en mogelijke oorzaken' (terug te lezen op www.nern.nl). Alhoewel een dergelijk groot en langdurig onderzoek in Nederland ontbreekt, bevestigen het Vlindermeetnet (sinds 1992) en het Libellemeetnet (sinds 1998)

een achteruitgang van deze twee soorten van 57-98% in 27 jaar. Gemiddeld neemt 40% van de insectensoorten (vooral bijen, vlinders en kevers) in aantal af en zou de komende decennia zelfs kunnen uitsterven door een verlies van leefgebied (aldus wetenschappers in de *Volkskrant* van 11-2-2019). Insecten spelen een cruciale rol in ecosystemen, als voedsel voor veel dieren en als bestuivers van wilde planten en landbouwgewassen. Wie goed oplet, kan in de eigen, directe omgeving zien dat het minder wordt. Zo viel het mij en mijn huisgenoten op dat de zwaluwen vaker rondom ons huis aan het foerageren waren en minder in de aan-

grenzende polder, de 'groene woestijn', zoals de Nederlandse weilanden steeds vaker getypeerd worden: plekken waaruit al het leven verdwenen is, geen bloemen meer, geen insecten meer, steeds minder weidevogels. Daarom liggen rond ons huis borders met diverse planten en hebben we een vlindertuin aangelegd. Leden van de plaatselijke vogelwacht hebben de zwaluwjongen gewogen en geringd en constateerden dat de jongen in onze regio lichter zijn dan elders. Ook merkten ze op dat de ouders de jongen bladluis voerden in plaats van insecten en in plaats van 10-12 keer per uur maar 1x in de twee uur bij het nest terugkwamen en dan zo uitgeput waren dat ze tussen de jongen gingen zitten om bij te komen.

Deltaplan

Er moet een omslag plaatsvinden. Hiertoe is in december 2018 het 'Deltaplan Biodiversiteitsherstel' gepresenteerd. Een initiatief van de NERN (Netherlands Ecological Research Network), een netwerk waarin alle Nederlandse biodiversiteitsonderzoekers samenwerken, en diverse organisaties

uit de wetenschap, het natuur en milieu en de agrarische sector elkaar vinden. Het verlies aan biodiversiteit moet omgebogen worden naar herstel. De uitwerking verloopt via drie routes: natuur, landbouw en openbare ruimte. Gezamenlijk beslaan die circa 90% van Nederland. Terreinbeheerders, boeren en gemeenten kunnen dus een cruciale bijdrage leveren aan biodiversiteitsherstel. Maar dat kunnen zij niet alleen. Zij hebben steun nodig van partijen die hen stimuleren, waarderen en belonen. Bedrijven, overheden, burgers, maatschappelijke organisaties et cetera. Iedereen is aan zet. Ook de begraafplaatswereld! Het kan alleen maar gunstig uitpakken als de leden van de LOB zich extra inzetten voor biodiversiteit (velen doen dat gelukkig al). Een groen en natuurlijk imago van begraafplaatsen benadrukt hoe belangrijk deze groene plekken in onze steden zijn. Kiezen voor begraven is de pijler onder het in stand houden van begraafplaatsnatuur en zo komen we dicht bij het succesvolle businessmodel van natuurbegraven. Met kleine aanpassingen kunnen we natuurkwaliteiten en -waarden naar een

Tips voor een bijvriendelijke begraafplaats

- Zorg voor: bed & breakfast. D.w.z. nestgelegenheid (bed); ondergronds en bovengronds, in oude holle stengels, op waardplanten of in gebouwde structuren (bijenhôtels.nl). En bloemen (breakfast): bloemen van het vroege voorjaar tot de late zomer (drachtplanten.nl) – denk hierbij ook aan de grafbeplanting.
- Zorg voor zonnige plekken voor de bloemen en de nestgelegenheid.
- Zorg voor kleinschaligheid en 'rommel', laat eens wat blad, takken en oud hout liggen. Niet alles aanhaken.
- Maai gefaseerd, het liefst in het najaar. Liever niet kliepelen.
- Snoei pas na de bloei.
- En: gebruik geen gif!

Interessante websites zijn: nederlandzoemt.nl, bijenlandschap.nl (hier kan o.a. de brochure 'Kosten en baten bijvriendelijk beheer' worden gedownload), groenecirkels.nl, bijenplanten.nl en drachtplanten.nl.

Zie ook het artikel 'Vergroot de biodiversiteit op uw begraafplaats', *De Begraafplaats* augustus 2017.

hogere plan tillen, wat kan bijdragen aan een positief imago van begraafplaatsen als belangrijke groengebieden. Aanmelden voor deelname aan het Deltaplan Biodiversiteitsherstel kan op www.samenvoorbiodiversiteit.nl.

LOB-bestuur: jullie zijn aan zet! ■

De redactie: De LOB heeft de handschoen opgepakt. De volgende studiedag, die op 14 november wordt gehouden, heeft als thema 'Biodiversiteit'. En dat geldt ook voor het oktobernummer van *De Begraafplaats* dat een maand daarvoor uitkomt.

Ambassadeur

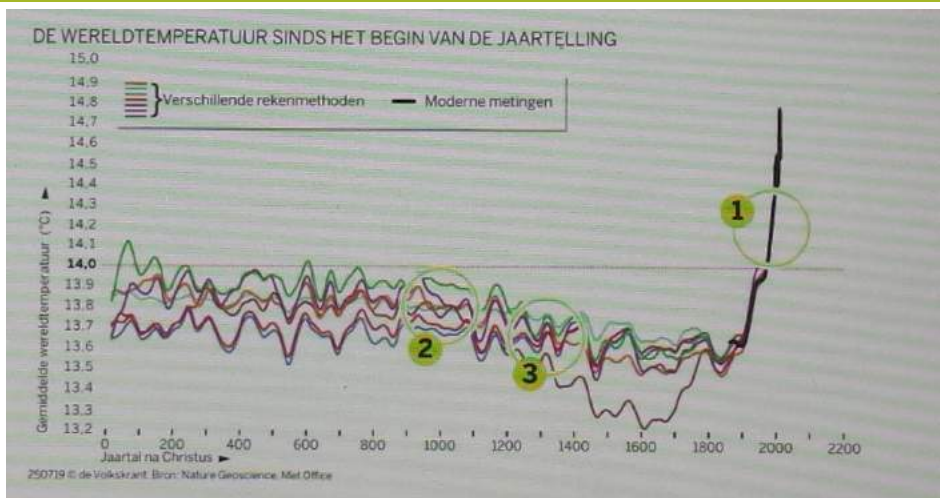
Op 6 mei jl. bracht Ipbes, een aan de Verenigde Naties gelieerde organisatie, een alarmerend rapport uit. Uit een groot wetenschappelijk onderzoek naar de biodiversiteit op aarde blijkt dat planten- en diersoorten in zo'n rap tempo afnemen, dat ook het menselijk leven wordt bedreigd. Het is hoog tijd voor actie.

Ada Wille kan letterlijk wakker van liggen van de achteruitgang van de biodiversiteit en wil dan ook graag een ambassadeur zijn om mensen bewust te maken van de situatie. Wille: "Vandaar de vlindertuin op eigen terrein, waar ik in combinatie met een theetuin mensen ga vertellen over wat ze zelf kunnen doen aan biodiversiteit. Maar ook op het gebied van werk hoop ik een ambassadeur te zijn om het bewustzijn voor het onderwerp te vergroten. Ik merk dat als mensen er eenmaal mee bezig zijn, ze er vanzelf ook door bevoegen raken." Want wie wil er nu niet kleurrijke bloemen, zoemende bijen en vrolijke vlinders in zijn eigen tuin of begraafplaats?

Ada Wille is op 14 november een van de sprekers op de LOB-studiedag 'Biodiversiteit'.

Wetenschappers, boerenorganisaties, natuur- en milieuorganisaties, financiers en ketenpartijen spraken in november 2017 in de zogeheten **Verklaring van Driebergen** de noodzaak uit om samen te werken aan **biodiversiteitsherstel**.

Herenstraat

Prins Hendrikstraat

Singelstraat

Vlaaser

Kerkhoflaan

Vest

Houten

Buurtje

Lijsterbesstraat

Meidoornstraat

Mosstraat

Jan Philipsweg

Klimopstraat

Vorstmanstraat

Roemer Visscherstraat

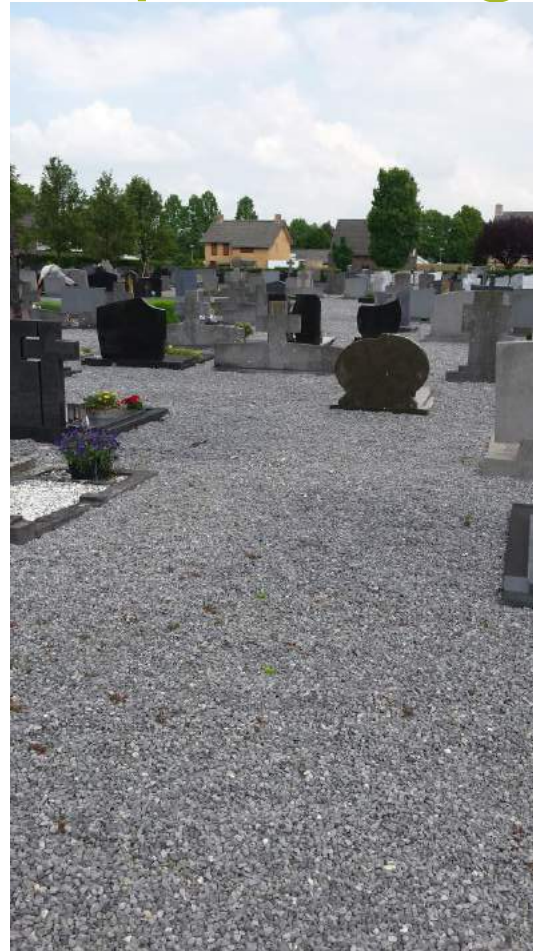
Vonder

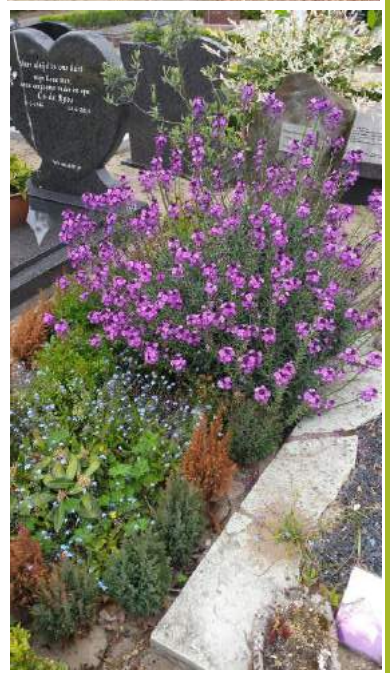

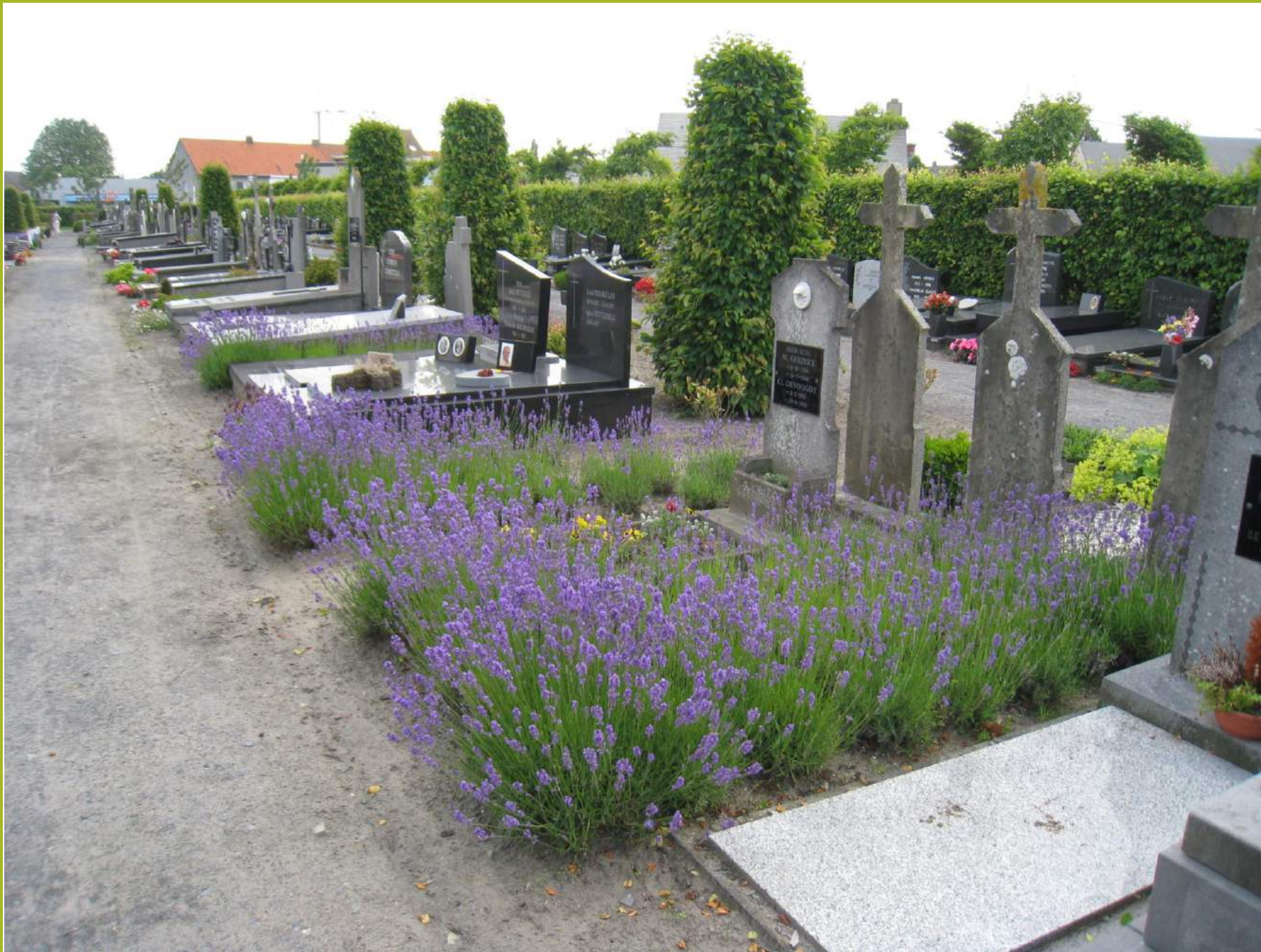
“Achteruit is soms de enige manier om vooruit te komen. Vooral op een doodlopende weg.”
(Volkskrant 14/10/2019)

‘Herhaling is de kracht van
de boodschap’

Begraven –
Crematies +
Natuurbegraafplaatsen +
Verbod chemische onkruidbestrijding

Klimaatadaptatie: koelen,
waterretentie en opname,
fijnstof, CO₂ opname

Recreatie in de stad:
recreatief medegebruik,
gedenk-*park*

Biodiversiteit
versterken
Arie Koster: 'Begraafplaatsen
zijn goudmijnen!'

Telegraaf 2 oktober 2019:
*"De dood gaat helemaal
anders worden".*

VERGROENEN!

Van dodenakkers naar gedenkparken

Waar begin ik?

- Zoneer: niet overal kan evenveel/hetzelfde
- Differentieer: denk aan bloeihoogte, gradiënten- afwisseling in structuur en hoogte
- Faseer: niet alles kan en hoeft in 1 keer, maar maak een beginnetje!
- Informeer: leg aan de achterban uit wat er gebeurt

Bewustwording en informeren publiek:

- Geef ter plaatse uitleg over het ecologisch beheer (koop een lamineermachientje zodat je zelf infoborden kan maken).
- Maak gebruik van de natuurkwaliteiten van je begraafplaats om je begraafplaats te promoten.
- Geef informatie over grafbeplanting die biodiversiteit versterkt/leg een modeltuin met grafbeplanting aan

Biedt ruimte aan projecten voor scholen:

- Nestkasten
- Insectenhôtels
- Biologieles in de open lucht

Zoek de samenwerking met lokale natuurverenigingen

BOLLENPLANTDAG OUDE BEGRAAFPLAATS ZEIST

5 OKTOBER 2010

Galanthus nivalis
Sneeuwklokje
Bloeitijd: januari
(150/m²), plantdiepte 6-8cm.

Eranthis hyemalis
Winterakoniet
Bloeitijd: januari
(200/m²), plantdiepte 5cm.

Seilla siberica
Sterhyacinth
Bloeitijd: maart
(150/m²), plantdiepte: 6-8cm.

Ornithogalum umbellatum
Gewone Vogelmelk
Bloeitijd: april
(100/m²), plantdiepte: 6-8cm.

Chionodoxa luciliae
Sneeuwroem
Bloeitijd: januari/februari
(200/m²), plantdiepte 5cm.

Ornithogalum nutans
Knikkende Vogelmelk
Bloeitijd: mei
(100/m²), plantdiepte 6-8cm.

Leucojum aestivum
Voorjaarsklokje
Bloeitijd: mei
(75/m²), plantdiepte: 10-15cm.

Fritillaria meleagris
Bloeitijd: april
(100/m²), plantdiepte 6-8cm.

Hyacinthoides non scripta
Wilde hyacinth ("Blue Bell")
Bloeitijd: mei
80-100/m²), plantdiepte: 6-8 cm.

Opening na renovatie oude
begraafplaats Zeist

Rondleiding gemeenteraad over
renovatieproject begraafplaats
Wageningen

Zorg voor betrokkenheid:

- nabestaanden
- omwonenden
- b&w/raadsleden
- Publiciteit (column in plaatselijke krant etc)
- - Week van de Begraafplaats

Biodiversiteit op de begraafplaats – deel 1

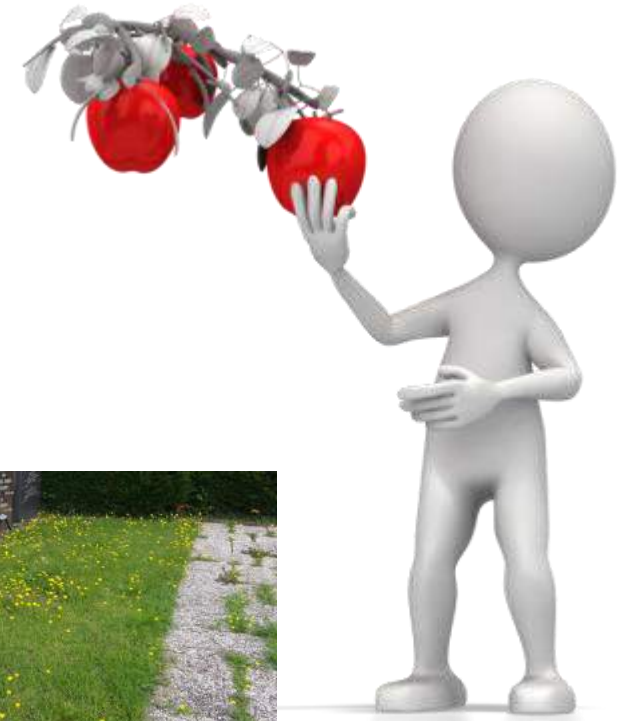
Begin met: 'LAAGHANGEND FRUIT'

Vuistregels

- Gebruik geen gif (ook niet voor de buxusmot...)
- Zorg voor een zo lang mogelijke bloeihoog (vroeg voorjaar → late najaar)
- Koester dood hout en blad (laten liggen!)
- Snoei na de bloei/snoei gefaseerd
- Maai zo mogelijk gefaseerd
- Koop zo mogelijk biologisch gekweekt materiaal

Verscheidenheid- verscheidenheid-verscheidenheid!!

- In bloeitijd
- In sortiment
- In verticale en horizontale inrichting
- gradiënten (overgangen)

- Snoeien: snoei in het voorjaar zo mogelijk pas na de bloei.
- In het najaar bieden struiken en heggen veel voedsel voor vogels en insecten en spinnen en sprinkhanen zijn nog actief.
- Stel snoei uit of snoei gefaseerd.
- Laat uitgebloeide planten zo mogelijk de hele winter staan. Hier overwinteren veel insecten in.

Maak 'rommel'!

Maken stapelmuurtjes van rest-/afvalmateriaal grafstenen en banden:

Laat blad en takken liggen. Maak evt. takkenrillen. Hierin overwinteren kikkers, padden en salamanders en nestelen muizen.

'Stumpery' van stobben rond de afscheidsplek op de natuurbegraafplaats van Wageningen

Stammenril op begraafplaats Zorgvlied

Op begraafplaats Vredenhof in Bodegraven is snoeihout in takkenrillen aan de buitenkant van de begraafplaats verwerkt.

**Bouw je eigen 'eco-kathedraal'
van restafval
(of koop een bijen-/insectenhotel,
maak er een scholenproject van etc.)**

Ontwerp & inrichting

- Denk vanuit een groene begraafplaats → ontwerp t/m (vorm/volume van) het grafmonument
- Sortimentskeuze (klimaatbestendig, N5/P5, bloeiboog, structuur ontwerp, sierwaarde bezoeker etc.)
- Geef beplanting voldoende ruimte en afstand tot de graven

Creëer goede/nieuwe asbestemmingen: askelder

Bijenwei

Groen-/natuurimago van de begraafplaats:
biodiversiteit, oase in de stad, rust etc.

Bijenkasten Rhijnhof, Leiden

Baarn

Londen

Natuurpad Nieuwe Noorder

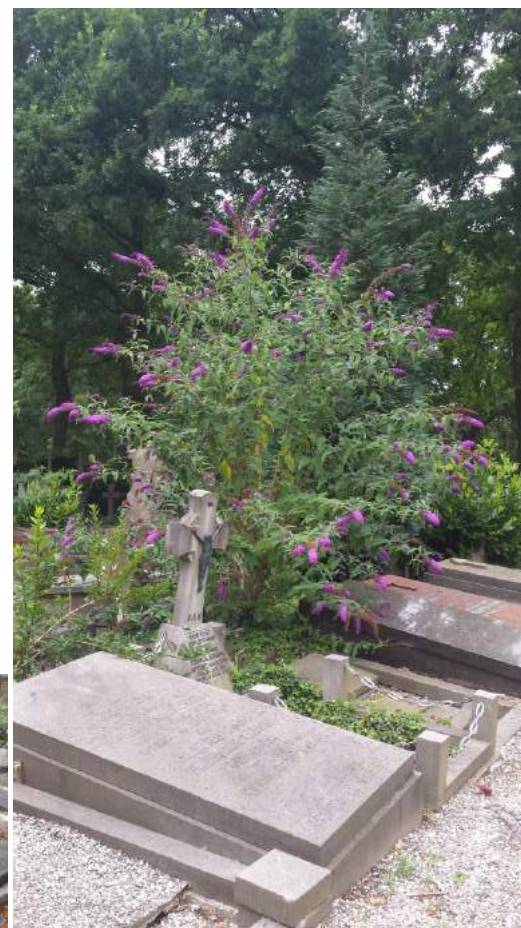
'Inkoppertje'

Noviteit (in ontwikkeling): durf eens wat nieuws te proberen

“Bee-morial”

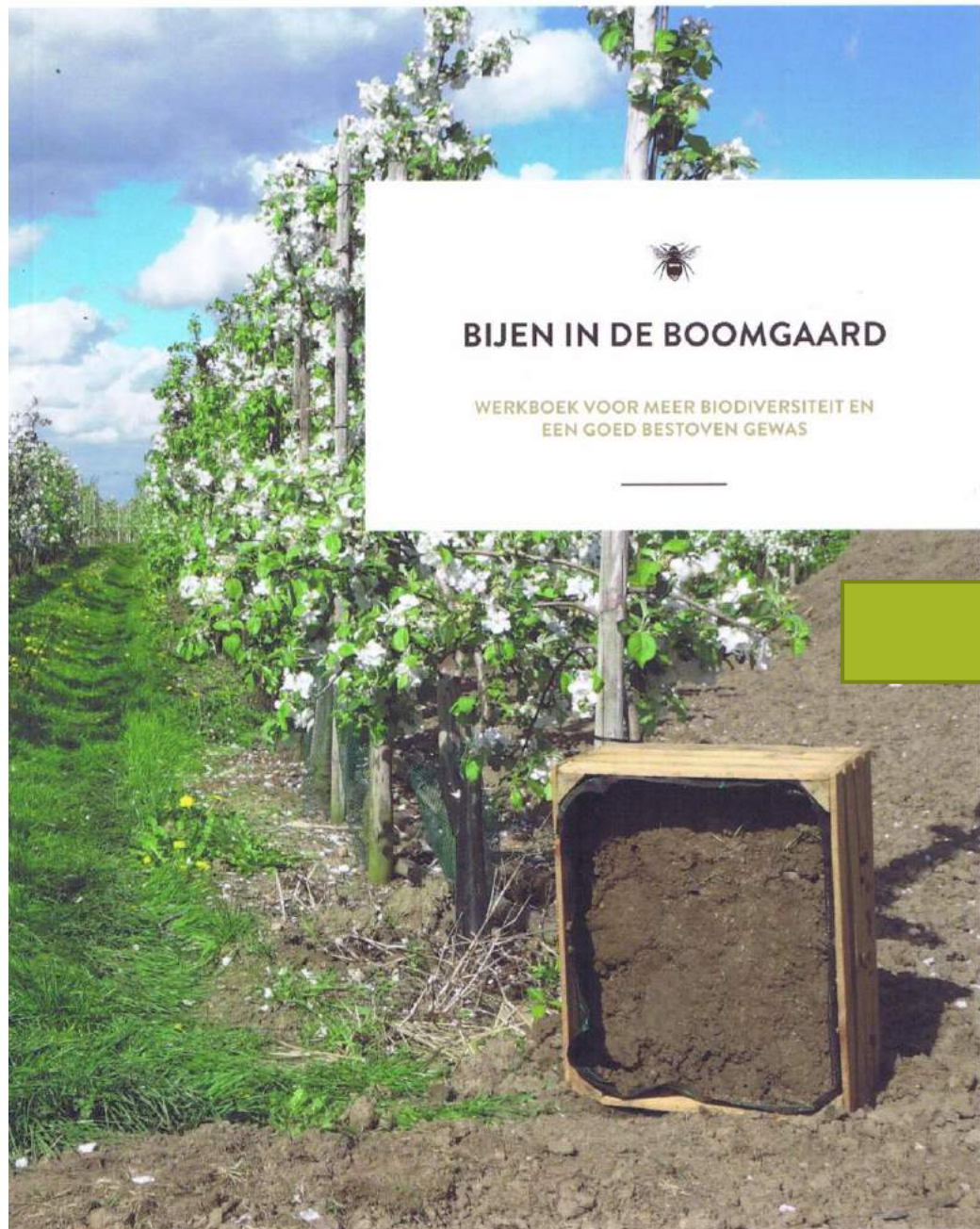

De uitsmijter

- Werken aan biodiversiteit is inspirerend! Doe een cursus (Wellant/IPC)
- Communicatie naar de achterban is cruciaal. Betrek ze er ook bij (info grafbeplanting, bollenacties, open dagen/excursie)
- Nodig portefeuillehouder uit
- Huiswerk: probeer 2 mensen uit je omgeving- die niets met biodiversiteit hebben- positief te inspireren → delen wordt vermenigvuldigen!
- LOB: houdt het onderwerp op de agenda en regel excursies/info voor kennisuitwisseling beheerders

BIJEN IN DE BOOMGAARD
WERKBOEK VOOR MEER BIODIVERSITEIT EN
EEN GOED BESTOVEN GEWAS

BIJEN OP DE BEGRAAFPLAATS
Handleiding voor meer biodiversiteit
op de begraafplaats

Stelling

We moeten onze begraafplaatsen zo snel, veel en ecologisch mogelijk vergroenen *

80-20 formule: max. 20% verharding

Voor en na

'We kunnen onze problemen niet oplossen met dezelfde denkwijze als waarmee we ze veroorzaakt hebben.'
Albert Einstein

Sla de handen ineens, werk samen en inspireer elkaar!